

УДК 342.9:351.7

В. В. Кальник

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Адміністративно-правовий статус громадянина України – складова частина його загального статусу, встановленого Конституцією України, Законом України «Про громадянство» та іншими нормативно-правовими актами. Правовий статус громадянина включає права і свободи людини; комплекс обов'язків, які закріплені Конституцією України, адміністративно-правовими нормами та нормами інших галузей права; механізм охорони прав та обов'язків державою та гарантії їх реалізації [1, с. 58].

Відповідно до Конституції України права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2]. У цьому контексті однією з головних і беззаперечних ознак демократичної держави є наявність розвинутого виборчого законодавства, яке забезпечує практичну можливість кожного громадянина реалізувати свої виборчі права, права інших учасників виборчого процесу та наявність судового захисту цих прав. Виходячи з того, що сфера правосуддя визначається об'єктом судового захисту, а чинна Конституція України закріпила необмеженість судової юрисдикції, передбачивши, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, надзвичайно актуальною стає проблема реалізації права на судовий захист щодо таких фундаментальних прав, якими є виборчі права громадян, а також права інших учасників виборчого процесу.

Стан наукових досліджень. Проблеми визначення й забезпечення правового статусу суб'єктів виборчого процесу присвячено низку публікацій. Їх авторами є вчені конституційного та адміністративного напрямку, зокрема В. Авер'янов, М. Жущман, С. Кальченко, М. Козюбра, О. Кутафін, О. Марченко, Т. Мінка, В. Погорілко, М. Ставнійчук, В. Шаповал, А. Ярема та інші. Однак ця проблематика є настільки складною й багатоаспектною, що ми вважаємо за доцільне розглянути неохоплені комплексними дослідженнями питання.

Метою статті є дослідження окремих теоретичних і практичних аспектів адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу.

Виклад основних положень. Виборчий процес – це система врегульованих Конституцією та законами України основних послідовних процесуальних стадій організації і проведення виборів в Україні. Виборчий процес забезпечується системою його суб'єктів. Стаття 12 Закону України «Про вибори народних депутатів України» надає вичерпний перелік суб'єктів виборчого процесу: виборець, виборча комісія, утворена відповідно до зазначеного Закону або Закону України «Про Центральну виборчу комісію», партія (блок), що висунула кандидатів у депутати, кандидат у депутати, зареєстрований у порядку, встановленому згаданим законом, офіційний спостерігач від партії (блоку) – суб'єкта виборчого процесу [3].

Згідно зі ст. 10 Закону України «Про Державний реєстр виборців» кожен виборець має право подавати свої персональні дані до відповідного органу ведення

реєстру, знати про своє включення (не включення) чи включення (не включення) інших осіб до реєстру, одержувати на безоплатній основі в будь-який час від відповідного органу ведення реєстру повну інформацію в доступній формі про свої персональні дані, внесені до реєстру, звертатися до відповідного органу ведення реєстру з мотивованою заявою щодо неправомірного включення (не включення) до реєстру себе чи інших осіб, запису про себе чи про інших осіб, виправлення недостовірних відомостей реєстру щодо себе або інших осіб, оскаржувати в порядку, встановленому законом, рішення, дії чи бездіяльність органів реєстру, захищати будь-якими незабороненими законом засобами свої права та законні інтереси в разі їх порушення під час ведення реєстру [4]. Кожен виборець на виборах має один голос, який може використати лише на одній виборчій дільниці, де він включений до списку виборців. Громадяни несуть відповідальність за умисне подання до органу ведення реєстру завідомо недостовірних відомостей або відомостей із метою кратного включення виборця до реєстру, несанкціонований доступ до реєстру.

Наступним суб'єктом виборчого процесу є виборчі комісії. Систему виборчих комісій на виборах народних депутатів України та на виборах Президента України становлять Центральна виборча комісія, окружні виборчі комісії та дільничні виборчі комісії. Виборчі комісії є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку і проведення виборів відповідно до чинного законодавства України. Статус виборчих комісій визначається Законом України «Про Центральну виборчу комісію» та Законом України «Про вибори народних депутатів України».

Партія (блок), яка висунула кандидатів у депутати, має право делегувати одного представника до Центральної виборчої комісії із правом дорадчого голосу, який уповноважений представляти інтереси партії в Центральній виборчій комісії під час виборчого процесу. Партія може мати не більше п'яти уповноважених осіб у загальнодержавному виборчому окрузі та не більше двох у кожному територіальному окрузі.

Кандидат у депутати має право бути присутнім на виборчій дільниці під час голосування, робити фотозйомки та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування, звертатися до відповідної комісії чи до суду з вимогою про усунення порушень закону в разі їх виявлення. Офіційним спостерігачем від партії (блоку) може бути громадянин України, який має право голосу. Офіційний спостерігач від партії (блоку) має право перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати за діями членів виборчої комісії, робити фотозйомки та відеозаписи, не порушуючи при цьому таємниці голосування, звертатися до відповідної комісії чи до суду з вимогою про усунення порушень закону в разі їх виявлення. Офіційний спостерігач від партії (блоку) не має права безпідставно втручатися в роботу виборчої комісії, чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження, заповнювати замість виборця виборчий бюлетень, бути присутнім під час заповнення виборцем виборчого бюлетеня в кабіні для таємного голосування. У разі порушення офіційним спостерігачем від партії вищезазначених вимог виборча комісія робить йому попередження. У випадку повторного або грубого порушення вимог виборчого законодавства виборча комісія може позбавити його права бути присутнім на своєму засіданні.

Конституція України та адміністративна реформа закріпили підвалини принципово нового погляду на суспільне призначення адміністративного права, його якісно нову роль у регулюванні відносин між державою і громадянами. У його ціннісній характеристиці акценти щоразу більше зміщуються до правоохоронних та правозахисних. За своїм глибинним призначенням, як зазначає В. Авер'янов, адміністративне право має визначатися як «право забезпечення й захисту прав людини» [5, с. 10].

Виборче право є одним із важливих інститутів конституційного права будь-якої демократичної держави. Як правило, у конституціях держав містяться основи законодавчого регулювання загальнонаціональних і місцевих виборів; конкретніші питання організації підготовки та проведення виборів підлягають законодавчому регулюванню [6, с. 1].

Ідея виборів і виборності влади пронизує всі означення демократії, пов'язуючи між собою державні інституції, ідею суверенітету народу, інститут громадянства, фундаментальні особисті й політичні права і свободи. Влада отримує законну силу в ході загальнонародних виборів. Народне волевиявлення є актом, у якому політична воля нації безпосередньо втілюється у владні політичні структури, легітимізує їх, стає державною волею. Саме в цей момент нація реалізується як суверен, а її члени – як громадяни держави. Отже, демократія через інститут виборів проявляє себе як взаємозв'язок і взаємопроникнення держави та суспільства, які не протистоять одне одному (що виключало б стабільне їх існування й означало б глибоку кризу нації) і не зливаються (як в умовах тоталітарного режиму), а формують політичну єдність громадян – політичну націю [6, с. 2].

Як відомо, вибори – центральний елемент демократії. Виборча система може бути зручним інструментом для впливу на розвиток певних політичних рис демократичного режиму. Е. Лейкман і Дж. Ламберт, відомі британські дослідники виборчих систем, стверджують, що вдалий вибір виборчої системи може забезпечити формування представницького органу, який відображає основні напрями суспільної думки, утворення уряду, що відповідає волі більшості виборців, обрання представників, здатних виконувати владні функції (якість влади). Щодо ефективності і стабільності влади, то виборча система сама по собі не визначає їх, однак може їм сприяти або перешкоджати [7, с. 17].

Характеризуючи взаємовідносини учасників виборчого процесу, В. Шаповал підкреслює: «Взаємовідносини виборців та обранців не можна ототожнювати з такими, що виникають між учасниками цивільно-правових договірних відносин. Вибори не призводять до виникнення певних суб'єктивних стосунків між виборцями та обранцями. Волевиявлення виборців обмежується самим актом обрання і за умов вільного мандата практично не впливає на зміст конституційно-правового статусу парламентаріїв» [8, с. 71].

В Україні за роки незалежності було створено новітнє законодавство про вибори. Виборчі закони визначили основні засади виборчого права, процедури виборчого процесу. Особливістю є те, що в них містяться окремі глави, присвячені судовому порядку розгляду виборчих спорів [9, с. 56]. Порядок розгляду виборчих спорів регламентується й Цивільним процесуальним кодексом України. У зв'яз-

ку із цим об'єктивно виникають питання узгодженості процесуальних норм, що містяться в законодавстві про вибори, із Цивільним процесуальним кодексом України [10, с. 77–80]. Із прийняттям Кодексу адміністративного судочинства виникла можливість створити належні умови для розбудови демократичної, соціальної, правової держави, утвердження й забезпечення прав людини і громадянина шляхом здійснення судового контролю за діяльністю органів виконавчої влади та їх посадових осіб, насамперед щодо забезпечення поваги до особи й утвердження справедливості. Завдання КАС – захист прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів, які здійснюють владні управлінські функції на підставі законодавства або виконання делегованих повноважень.

Згідно із чинним законодавством правосуддя в адміністративних судах здійснюється на принципах верховенства права, законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин справи, гласності судового процесу та його повного фіксування технічними засобами, забезпечення апеляційного, касаційного оскарження рішень адміністративного суду, обов'язковості їх виконання. Українським законодавством передбачено позасудовий і судовий захист прав учасників виборчого процесу. З огляду на значні зміни, що відбулися у правовому регулюванні судового захисту прав учасників виборчого процесу, на особливу увагу заслуговують такі законодавчі новели. Як відомо, донедавна спори щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом, розглядалися в порядку цивільного судочинства. Після набрання чинності КАС України процедура оскарження рішень, дій чи бездіяльності учасників виборчого процесу зазнала істотних змін. З урахуванням характеру виборчих спорів, необхідності їх оперативно розв'язання та впливу цього чинника на стабілізацію політичної ситуації в державі врегулювання спорів щодо виборчих правовідносин віднесено кодексом до компетенції адміністративних судів та встановлено особливості провадження, які враховують специфіку цих правовідносин. Точне й неухильне додержання адміністративними судами норм кодексу під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом, є неодмінною умовою забезпечення їх правильного, справедливого і швидкого розв'язання з метою захисту прав, свобод та інтересів виборців, а також інших суб'єктів виборчого процесу [11, с. 19].

Дослідивши історичний досвід минулого та сучасну практику забезпечення виборчих прав громадян, маємо підстави твердити про необхідність комплексного й системного втілення в життя основних засад громадянського суспільства з одночасним упровадженням у практику найважливіших положень правової держави в Україні, оскільки у сфері реалізації права громадян на участь у державних справах залишається значна кількість нез'ясованих на теоретичному рівні питань щодо самої правової природи та властивостей виборчого права. Потребує подальшого розвитку теорія захисту прав і свобод, збагачення її новими аспектами, пов'язаними з детальним аналізом форм, засобів і способів захисту виборчих прав. Із метою якіснішого розгляду виборчих спорів необхідне поглиблене вивчення статусу виборчих комісій та з'ясування меж їх правозахисних повноважень [12, с. 54]. Виборчі кампанії

останніх років засвідчили наявність значної кількості порушень виборчого законодавства, пов'язаних із розповсюдженням некоректних виборчих технологій, підвищенням фінансування виборчих кампаній, безвідповідальністю учасників виборчого процесу та недосконалістю виборчого законодавства [13, с. 160]. Тому важливим видається встановлення ефективного механізму захисту виборчих прав громадян виборчими комісіями, що, зрештою, підвищить довіру до самого інституту виборів і сприятиме утвердженню законності та легітимності виборів.

Висновки. Адміністративно-правовий статус учасників виборів в Україні пов'язаний із забезпеченням реалізації прав усіх учасників виборчого процесу й дотриманням покладених на них обов'язків відповідно до виборчого законодавства України. У зв'язку з цим слід відзначити, що для забезпечення повноти реалізації адміністративно-правового статусу громадян під час проведення виборів необхідно забезпечити дотримання реалізації їхніх прав та обов'язків на законодавчому рівні.

Серед пріоритетних питань сучасного етапу розвитку виборчого законодавства є прийняття єдиного кодифікованого акта у сфері виборчого права – Виборчого кодексу України. Саме він повинен закріпити статус учасників виборів в Україні для всіх видів виборів, включаючи місцеві, та проведення референдумів, а також визначити форми і способи захисту виборчих прав учасників виборчого процесу.

Література

1. Адміністративне право України / за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 543 с.
2. Конституція України : зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8.12.2004 р. № 2222-IV. – К. : Атіка, 2006. – 64 с.
3. Про вибори народних депутатів України : Закон України в редакції Закону № 2777-IV від 07.07.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada1.gov.ua>.
4. Про Державний реєстр виборців : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 20. – Ст. 282.
5. Авер'янов В. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування / В. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 8. – С. 8–13.
6. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні / Н. Богашева // Ключковський Ю., Заєць А. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / Ю. Ключковський, А. Заєць. – К. : Парламентське вид-во, 1999. – 248 с.
7. Лейкман Е. Исследования мажоритарной и пропорциональной избирательных систем / Е. Лейкман, Дж. Ламберт. – М. : ИИЛ, 1958. – С. 17.
8. Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн / В. Шаповал. – К. : Артес, 1998. – 264 с.
9. Жушман М. Судова юрисдикція при розгляді виборчих спорів / М. Жушман // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 6. – С. 56.
10. Жушман М. Предмет судової діяльності у справах про захист виборчих прав / М. Жушман // Право України. – 2004. – № 4. – С. 77–80.
11. Пасенюк О. Адміністративна юстиція – на сторожі захисту прав учасників виборчого процесу / О. Пасенюк // Юридичний журнал. – 2007. – № 10. – С. 18–20.
12. Тимошенко І. Діяльність виборчих комісій щодо захисту виборчих прав громадян України: проблеми ефективності / І. Тимошенко // Суспільство і демократія : вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 4 (6). – С. 54–59.
13. Онищенко О. Із статистики порушень виборчих прав / О. Онищенко // Виборче законодавство України: проблеми та шляхи їх вирішення (за матеріалами науково-практичних конференцій та «круглих столів»); Інститут виборчого права. – К. : ФАДА, ЛТД, 2005. – С. 160.

Анотація

Кальник В. В. Окремі аспекти адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу. – Стаття.

У статті надається характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу, аналізується законодавство України, що регламентує адміністративно-правовий захист учасників виборів, обґрунтовується визначення адміністративно-правового статусу учасників виборів.

Ключові слова: Конституція України, Президент України, народний депутат України, виборчий процес, права і свободи, адміністративно-правовий захист.

Аннотация

Кальник В. В. Отдельные аспекты административно-правового статуса субъектов избирательного процесса. – Статья.

В статье производится характеристика административно-правового статуса субъектов избирательного процесса, анализируется законодательство Украины, регламентирующее административно-правовую защиту участников выборов, обосновывается определение административно-правового статуса участников выборов.

Ключевые слова: Конституция Украины, Президент Украины, избирательный процесс, права и свободы, административно-правовая защита.

Summary

Kalnyk V. V. Some aspects of administrative and legal status of participants in the election process. – Article.

Description of administrative-legal status of subjects of electoral process is given in the article, the legislation of Ukraine that regulates administrative-legal defense of participants of elections is analyzed, determination of administrative-legal status of electors is grounded.

Key words: Constitution of Ukraine, President of Ukraine, deputy of peoples of Ukraine, electoral process, rights and freedoms, administrative and legal defense.

УДК 342.7

Т. Е. Телькінен

ФОРМИ ЛОБІЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ДВОРЯН У РОСІЇ (1856–1867 рр.)

Вивчення інституційних форм впливу лобістів, розширення політичних прав і свобод стану дворян на органи влади є можливим у контексті дослідження генези політико-правового інституту лобіювання в Росії в період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Ця проблема не ставала предметом спеціальної уваги істориків права, проте побіжно висвітлювалася деякими фахівцями в галузі конституційного права (В.Ф. Нестеровичем, О.В. Дягілєвим) [1].

Метою є визначення найбільш поширених протягом 1856–1867 рр. форм лобіювання політичних інтересів дворян у Росії. Хронологічні межі корелюються періодом проголошеної в особі імператора в березні 1856 р., а потім і скасованої державою у 1856–1867 рр. співпраці зі станом дворян щодо реалізації правової реформи в Росії. Автором використовувалися наступні методи: для тлумачення текстів нормативно-правових актів – формально-логічний, для тлумачення текстів клопотань лобістів – герменевтичний, для відтворення окремих елементів змісту відносин лобіювання політичних прав і свобод дворян – моделювання. Джерельна база складається із законодавчих актів, циркулярів міністерства внутрішніх справ, записок